Máma mi žehnala svěcenou vodou. Čerta to pomohlo

S Richardem Michalíkem o zážitcích mladého člověka, který se ocitl na „nesprávné“ straně

JAN DVOŘÁK

Narodil se v demokratickém Československu, přesto se bez vlastního přičinění a prakticky přes noc stal v říjnu 1938 občanem Německé říše. Občanem, který samozřejmě podléhal všeobecné branné povinnosti. Bojoval v řadách Wehrmachtu, po válce svou „vinu“ odpykal v sovětském Gulagu. Historie si s osudem Richarda Michalíka zahrála svérázný mariáš.

V jakých rodinných poměrech jste vyrůstal?

Narodil jsem se 1. prosince 1926 v Bolaticích v okrese Hlučín. Matka byla v domácnosti, otec se nejčastěji živil jako zedník či pomocný dělník. Byla to taková rodinná tradice, protože většina mých příbuzných pracovala jako zedníci, tesaři či obkladači. V roce 1940 jsem pak i já nastoupil do učení u pana stavitele Klimánka v Petřkovicích.

Hlučínsko je z národnostního a státoprávního hlediska považováno za značně specifický region. K Československu bylo připojeno v únoru 1920, předtím bylo téměř dvě století součástí pruského státu, později Německého císařství. Jak se tato změna odrazila v národnostním cítění zdejších obyvatel?

Místní lidé se nazývali Moravci, nebyli ani Češi, ani Němci. Práce byla to hlavní, co je poutalo k Německu. V Československu práce často nebyla a poté, co začal v Německu Hitler zbrojit, potřeboval mnoho odborníků a dělníků. Dobře jim za práci zaplatil, takže se tam pochopitelně mnoho zdejších lidí nahrnulo. Vzhledem k tomu, že ti lidé dostávali práci v Německu, byli trochu více nakloněni německému živlu. Tehdy platilo heslo Koho chleba jíš, toho píseň zpívej. Také můj otec pracoval v letech 1936 až 1938 v Německu. Pamatuji si, že to bylo v Lennepu v Porýní. Z jeho výdělku jsme si pak mohli vyplatit dům. Ale jinak se v kostele zpívalo česky a měli jsme české školy. Právě církev to tady dost držela jak po stránce náboženské, tak i národnostní. Tady nebyl žádný německý farář. Lidé chodili do kostela a tam se vždycky povídalo, modlilo, zpívalo česky a moravsky. V modlitebních knížkách byly vždycky vpředu české a vzadu německé texty. Osobně si nepamatuji, že by lidé usilovali o návrat do Německa.

Jak jste tyto národnostní poměry vnímal vy sám? Jaký byl váš vztah k němectví, k německé kultuře?

Byl jsem tehdy děcko a nejdůležitější bylo, že táta donesl peníze. Často bylo trapné, když přišel třeba z Petřkovic od stavitele s tím, že už nebyla práce. V Německu přece jenom byla. Já jsem ani nevěděl, co to znamená být Němcem. Měli jsme sice týdně hodinu němčiny, ale tehdy jsem německy ani moc neuměl. Chodil jsem do Sokola, hrál fotbal za Bolatice a doma jsem byl vychováván spíše v českém duchu. V Bolaticích byli i říšští Němci, ale my jsme se s nimi normálně bavili. Žádná nenávist mezi námi neexistovala. Možná že byli poté v Sudetendeutsche Partei organizovaní ti starší, ale my děti jsme se nijak neangažovaly. Nikdo z nás nebyl v Henleinově mládeži. Všichni jsme byli kamarádi, drželi jsme spolu a neměli nepřátele, i když někteří chodili do německé školy. Já sám jsem patřil více do české rodiny.

Jakým jazykem jste mezi sebou mluvili?

Pořád česky. Až v roce 1938, když přišli Němci a Hlučínsko se stalo součástí Říše, museli jsme všichni jít do německé školy. Německy jsme se začali učit povinně, ve škole se s námi bavili pouze německy a mluvit česky bylo už zakázáno. Úplně nás poněmčili. Potom nás naverbovali do Hitlerjugend. Do kostela jsme už neměli chodit. Nikdo nás nevyhodil, ale už to nebylo žádoucí.

Vzpomínáte si na německý zábor Hlučínska v říjnu 1938? Jak ho vnímali zdejší obyvatelé? Sympatizovali s nacistickým režimem?

Richard Michalík (uprostřed) v rodinném kruhu, 1934
Richardův otec Augustin Michalík (uprostřed) bojoval v německé armádě již v první světové válce, 1916
Foto: archiv Richarda Michalíka

Poslední školní rok v české obecné škole, 1938. Richard Michalík třetí zprava ve čtvrté řadě.
Foto: archiv Richarda Michalíka

Tehdy Němci přišli od Chuchelné. Vítalo je tenkrát asi dvacet Němců. Šel s nimi i jeden místní Čech, kterého ale vyhnali. To mi říkali rodiče. Co se nějakých sympatií týče, tak tím, že zdejší muži museli narukovat, místní lidé pochopitelně se zájmem sledovali vývoj situace, postup fronty a tak. Že by měli velkou radost, to si nemyslím, ale obdivovali, jak to jde všechno hladce. Vzpomínám si, že se slavily různé svátky a výročí, 1. máj, Hitlerovy narozeniny. Už se v tom žilo, aniž by si někdo uvědomil, jaké budou následky. Lidé se nechali zmanipulovat, nikdo proti tomu neprotestoval. Pamatuji snad jen jednu rodinu, Kramářovy, kdy ten Kramář ještě předtím, než narukoval, utekl do Protektorátu. My ostatní jsme byli poslušní, všichni jsme kývali hlavou.

Vraťme se ještě k Hitlerjugend. Jak je známo, byla to polovojenská organizace. Jakým aktivitám jste se věnovali? Prošli jste i vy nějakým vojenským výcvikem?

Vstoupil jsem tam v roce 1940 ve svých čtrnácti letech a byl jsem tam až do roku 1943. Scházeli jsme se dvakrát týdně a převážně jsme sportovali. Často jsme také hráli různé vojenské hry – dělali jsme průzkumy terénu, jednou měsíčně střídali do terčů a podobně. Jezdili jsme také na různé výlety, zpívali. Postupem času však upadala kázeň. Už to nebyla ta disciplína, jaká byla v roce 1938. Jak ustupovala fronta, tak ta děcka už nebyla tak poslušná.

V souvislosti se záborem Hlučínska vyvstala pro zdejší muže povinnost sloužit ve Wehrmachtu. Kdy začaly na Hlučínsku odvody? Vy jste byl povolán v kterém roce?

Odvody začaly okamžitě, jak přišli Němci. Počínaje 10. říjnem 1938 se místní obyvatelé stali občany Říše a museli se podřídit jejím zákonům. Já jsem byl odveden 4. srpna 1943, ještě jsem neměl ani sedmnáct let. Na odvodu jsme byli v Hlučíně a pochopitelně jsme v té době byli všichni uznáni jako schopní vojáci. Všechno

bylo zdravé, zdravé… Byly i takové případy, i když málo, že se chlapi hlásili dobrovolně.

Co jste tehdy pociťovali, když vás povolali do zbraně?

My už jsme tehdy viděli, že se neděje nic dobrého, když docházelo k ústupu na frontě. Nepamatuji si, že bychom šli s nějakým velkým nadšením. Panoval mezi námi i strach. Ono jak vám z obce zmizí dvě stě lidí, tak to není povzbudivé. Ovšem já jsem se nijak nebránil, prostě jsem poslouchal. Jak mě povolali, tak jsem šel, co se dalo dělat. Máma mi před odchodem ještě požehnala svěcenou vodou, dala poslední pomazání a bůhvíco všechno. Čerta to pomohlo, protože to nebylo správné.

Kam jste dostal povolávací rozkaz?

Nejdřív jsem dostal povolávací lístek do Poznaně. Po určité době nás podle schopností vytřídili na protileteckou obranu a dostali jsme školení. Následně nás převezli do Francie, kde jsme byli rozděleni na opevňovací práce. Já jsem byl přidělen do Istres, další kluci byli např. v Marseille, Toulouse nebo Avignonu. Protože zdejší sklad s benzinem často bombardovala spojenecká letadla, stavěli jsme kolem něho obrovské kamenné hráze. Z Francie nás potom převezli zpět do Německa a v Rostocku jsme prodělali protiletecký výcvik s děly. Nakonec nás převeleli do Rotterdamu k baterii Flak 2/665 a tam jsme strávili téměř celý následující rok.

Jaké poměry tehdy vůbec panovaly v německé armádě? Byl to stále ten pověstný německý dril?

V Rotterdamu nás byly čtyři čety, asi sto dvacet lidí. Většinou všechno kluci mezi sedmnácti a osmnácti lety. Tam byla velmi tvrdá výchova a panovala morálka jak prase. Neuposlechnutí tam neexistovalo. Za sebemenší nechtěný přestupek jsme už byli trestáni. Sám si ovšem nevzpomínám, že bych měl nějaký problém. Byl jsem celkem ukázněný, disciplinovaný a podřídil jsem se. V Rotterdamu jsme byli pořád uzavření v prostoru základny, protože jsme museli být neustále připravení na poplachy. Američané a Angličané létali každou chvíli. Vycházky tedy de facto žádné, dovolenky vůbec žádné. Přebytečná energie byla vybita jen sportem. Nejvíce času zabralo školení ve znalosti letadel. Za celou dobu jsem byl ve městě jen jednou a to byla spíš náhoda.

Takže už v Rotterdamu jste se účastnili bojových akcí?

Ano, bránili jsme se proti anglickým a americkým letadlům. Bylo tam šest děl – Anton, Berta, Dora, César, Emil a ještě jedno. Spojenečtí letci pak začali shazovat takové ty stříbrné pásky – německy se to jmenovalo Dippelstreifen – a radar je proto nemohl zaměřit. Potom se střílelo tak, že se náš velitel postavil na velitelský můstek, a jak šel ten hluk, tak se na jeho povel začalo střílet. Neexistovaly tam už jiné možnosti než střílet podle hluku. Sestřelili jsme toho ale málo, snad vůbec nic. Byli tam však někteří, třeba u druhé baterie, kteří nějaké to letadlo sestřelili, když letělo níž. V roce 1944 byla už německá vojska v hluboké defenzivě, lidské ztráty byly obrovské a Wehrmacht trpěl nedostatkem vojáků.

Za jakých okolností jste se dostali na frontu?

Z Rotterdamu jsem byl na čtyři dny propuštěn, zastavil jsem se doma v Bolaticích a už mě zase povolali do služby. V září 1944 jsem byl přidělen k ženijní četě do Nisy, jmenovalo se to Panzergrenadier-Ausbildungs--Bataillon 13 Neiße. Po výcviku jsem byl ještě na měsíc nebo dva odvelen

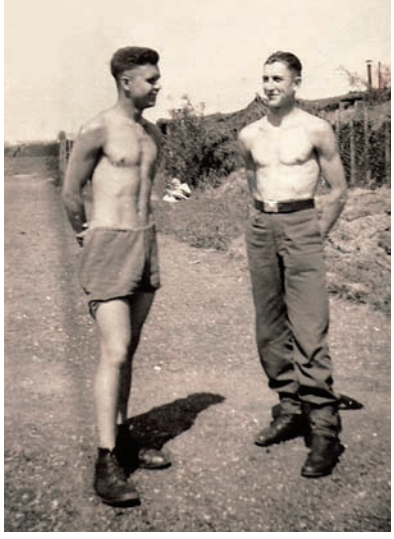

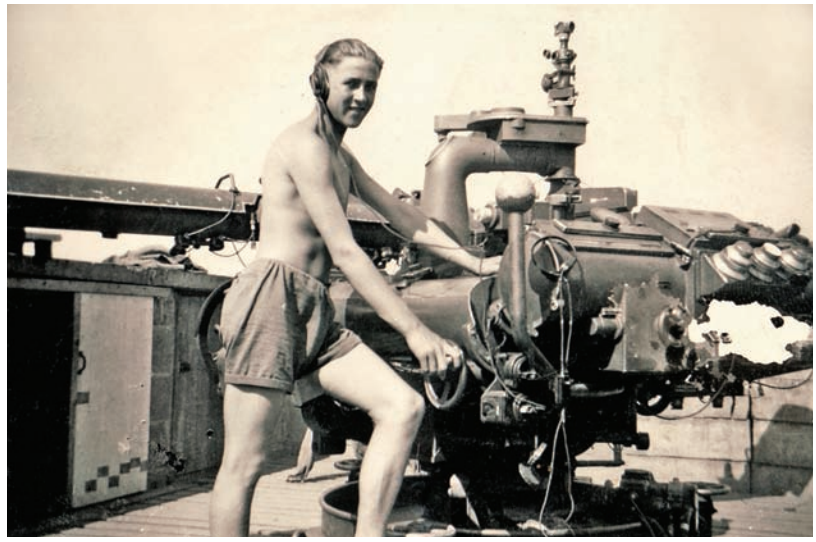

Richard Michalík s dalším Hlučíňanem Heřmanem Macháčkem u protiletecké baterie v Rotterdamu, 1944
Mladý voják pózuje u jednoho z děl protiletecké baterie v Rotterdamu

Foto: archiv Richarda Michalíka

Poddůstojnický oddíl v Amsterdamu, 1944 *Foto: archiv Richarda Michalíka*

do poddůstojnické školy v Eisenachu a odsud jsem šel v únoru 1945 na frontu. Vlastně jsem prožil válku poslední čtyři měsíce. Nejdříve nás Rusové hnali od Poznaně a až po Odru, odtud jsme ustupovali přes Küstrin až k Berlínu a potom jsme byli znovu nasazeni na frontě u Štětína. Nakonec byla celá naše mládežnická četa nasazena na obranu Vídně. Severozápadně od Vídně jsem byl 11. dubna zraněn střepinou z kaťuše. Tehdy jsem ležel u kulometu a Rusové se přes nás nemohli dostat, tak tam vrazili kaťuše a to byl konec. Nás raněné potom naložili na auto, odvezli na obvaziště a poté do nemocnice na Karlovo náměstí v Praze. Tam jsem ležel asi čtrnáct dní a začalo Pražské povstání.

To pro vás musela být určitě nezáviděníhodná situace. Mohl byste popsat, jak vypadalo Pražské povstání z pohledu vojáka Wehrmachtu?

V Praze to byla doslova sodoma gomora. Z Karlova náměstí nás převezli do nějaké univerzity v Dejvicích a odtud jsme viděli, jak se to v Praze mele. Bylo to asi 7. května a všude bylo slyšet, jak se střílí. Do nemocnice neustále přijížděla auta s raněnými. Němečtí oficíři už začínali pít, a tak jsme si mohli ukrást ze skladu něco k jídlu. Bylo už vidět, že morálka klesá. Najednou jsme slyšeli řev v nemocnici: *Davaj, davaj, davaj.* Přišli vlasovci a všechny zraněné kromě „ležáků" vytáhli ven na nádvoří. Tam jsme čekali, co bude dál. Asi po dvou hodinách se ale objevili vojáci Rudé armády a teď začala mela: *Job tvoju mať, biť tvoju mať, ty fašist!* Rusové začali mezi sebou účtovat a střílet. Když to všechno skončilo, přišel povel a vyrazili jsme v koloně přes Prahu. Během té cesty k nám neustále přibývali další zajatci – vojáci, civilisté, ale i sestry z Červeného kříže. Děly se tam hrozné věci. Ze všech stran jsme slyšeli samé nadávky, každý mohl napadnout kohokoliv chtěl. Proto když jsme šli v té koloně, držel jsem se raději uprostřed, abych to neslíznul. Vedle mě šla například jedna paní, která byla na návštěvě svého manžela v Praze a vezla v kočárku děcko. Přišel k ní nějaký ten mladý povstalec s bílou páskou, kopl do kočárku a dítě vypadlo ven. Ta ženská brečela a řvala. V Praze nás vodili po místech, kde němečtí vojáci popravovali české vlastence. Jednou jsme si museli kleknout na obrovském nádvoří. Jeden Čech si tam hrál s kulometem, říkal jsem si, že to je už asi náš konec. Potom se zeptali, kdo umí česky, ať se přihlásí. Chvíli jsem o tom uvažoval, ale potom jsem se rozhodl, že budu držet hubu. Jeden se tam přihlásil a toho zpráskali jak hada a možná že ho potom i zastřelili. Od té doby jsem se už nikdy nepřihlásil, že patřím na Hlučínsko, protože jsem se bál, že by mě zastřelili. Podruhé nás zase zavřeli v jedné obrovské zahradě. Bylo nás tam kolem tisíce a museli jsme celou noc ležet na břiše a nikdo se nesměl ani pohnout. Nahoře totiž měli postavené kulomety. Po Praze nás vodili dobré tři dny. Z Prahy jsme pak pochodovali přes Slaný až do Teplic-Šanova. Ušli jsme pěšky dobrých dvě stě kilometrů, což byla pěkná fuška. Trpěli jsme hlady a žízní. Kdo už nemohl a zůstal ležet, byl zastřelen. Jednou jsem taky odpadl, ale pak jsem se znovu sebral a jen jsem za sebou viděl, jak Rus zastřelil dalšího odpadlíka. Během cesty byly zneužity i mnohé sestry z Červeného kříže. Jakmile jsme se dostali do Šanova, byli jsme šťastní. Tam byla taková velká fabrika, bývalá sklárna, kolem které byl vysoký plot. V té továrně nás mohlo být okolo pěti tisíc. Tam nás roztřídili na důstojníky a vojsko, dostali jsme už i nějaké jídlo a čekali na odsun. Asi po dvou měsících přijely vagony, do kterých nás naložili, a jeli jsme do Ruska.

Co jste tehdy čekali, že s vámi bude? Naznačili vám Rusové, jak s vámi naloží?

Tvrdili nám, že půjdeme budovat nové Německo. Ovšem když jsme potom při cestě do Ruska projížděli Německem, už jsme věděli, že to bude jinak. Viděli jsme mnoho naložených vagonů s dobytkem a stroji, které odsud Rusové vyváželi. Osobně jsem jim tehdy věřil. Myslel jsem si, že se pak v Německu nějak ztratím. Kdybych věděl, že strávím dalších pět let v Rusku, bojoval bych za své propuštění daleko víc.

Do Ruska šli všichni zajatci z teplického tábora, nebo byly i nějaké výjimky?

Ještě před odjezdem udělali kontrolu, kdo je zdravý a kdo nemocný. Sice jsem byl zraněný, ale ten voják mi hned řekl: *Charašo, charašo, idi, idi, idi*. Ty, co už neměli třeba jednu končetinu, poslali domů a nám, co jsme

byli ještě mladí a měli lehčí zranění, říkali: *To ti práce vyzdraví!*

Vy jste se nehlásil ke svému původu? Neřekl jste jim, že jste původem Čechoslovák a pocházíte z Hlučínska?

Ne, to Rusy nezajímalo. I když byly i případy, že si někteří rodiče či manželky své příbuzné vyzvedli a oni je pustili. Mě si ovšem neměl kdo vyzvednout – táta byl taky v zajetí a máma byla samotná se dvěma dětmi, chalupa rozbitá, takže pro nás nemohla jít. Já sám jsem se neuměl bránit. Nikomu jsem neříkal, že jsem Čech. Vlastně jsem to neměl ani komu povídat, v té mase lidí. Potom se tam sice vytvořily skupiny Slezanů, Bavoráků a podobně, pod Schlesien se nás sešlo možná dvě stě, ovšem bez jakéhokoliv vedení. Neměl jste se na koho odvolat.

Váš otec také sloužil ve Wehrmachtu?

Ano, byl také u protiletecké obrany. V Československu se potom dostal s celou svojí jednotkou do zajetí a zavřeli ho do lágru. Domů se vrátil ještě během roku 1945.

Jak probíhala cesta do Ruska?

Naložili nás do dobytčáků. V každém vagonu nás mohlo být určitě kolem padesáti. Leželi jsme jeden vedle druhého. Na jedné straně byl záchod – díra do podlahy. Pro vodu jsme chodili, když byla nějaká velká stanice. Několik lidí vždycky vzalo ešusy a u nádražní pumpy nabrali vodu. Ta voda, to byl život. Už ve vagonu jsme chytli vši, jak jsme spali jeden vedle druhého. Jeli jsme přes Šanov směrem na Vratislav, pak nás to obrátilo na Poznaň a na Varšavu. Ta cesta trvala čtrnáct dní.

Jak to vypadalo se stravou? Dávali vám během cesty nějaké jídlo?

Bylo nás tam padesát, tak nám dali pět bochánků chleba na den. To dělalo jeden chleba na deset lidí, to je sto gramů na osobu. Nakonec jsme, myslím, dostávali dva chleby. Byl hlad – pokaždé jak jsem vstal, měl jsem tmu před očima. Nesměli jsme mít u sebe nůž, tak nám ho ten Rus vždycky půjčil a jeden z nás chleba rozřezal na kusy a každý dostal svůj díl.

Richard Michalík v době, kdy se v nemocnici na Karlově náměstí léčil ze svého zranění, duben 1945
Foto: archiv Richarda Michalíka

Co následovalo po příjezdu do Ruska? Do jakého zajateckého tábora vás umístili? Na jakou práci vás přidělili?

Po dvou týdnech jsme dojeli asi třicet kilometrů před Moskvu, do Katuaru. To bylo v září a už začala být zima. V Katuaru byl obrovský sběrný tábor obklopený borovicemi. Lágr ležel nějakých sto metrů od fabriky na výrobu cihel. Vedle byla ještě dráha, která spojovala Moskvu nevím s čím. Byli jsme ubytováni ve velkém zděném baráku, který stál vedle té cihelny. Spali jsme na dřevěných pryčnách jeden vedle druhého, bylo tam plno štěnic a švábů. Na nástupu nás stály dvě roty, asi čtyři sta až pět set lidí. Roztřídili nás na určitou práci – na zemědělské či stavební práce. Asi tři sta lidí dělalo v té cihelně a některé vozili na sovchoz – jeden z nich se jmenoval Ermolino. V cihelně se mu-

Premiéra divadelního představení nacvičeného německými zajatci v zajateckém táboře Marfino *Foto: archiv Richarda Michalíka*

selo makat. Neměli tam žádné stroje, takže se všechno dělalo a nosilo ručně. Pracovali jsme každý den na tři směny – kromě neděle, kdy probíhaly různé úklidy. Práce byla dost náročná a norma docela tvrdá.

Co když jste normu nesplnili?

Byl tam jeden takový starý Rus jako hlídač, který vždycky nadával: *Job vašu mať, fric!* Vždycky nám ale napsal sto procent, i když jsme to někdy ani nesplnili. Ten starý fotr byl výborný chlap. Vůbec, ti Rusové tam nebyli špatní lidé. Od splnění normy se také odvíjel příděl stravy. Kdo splnil normu, dostal dvě stě gramů chleba, kdo nesplnil, tak sto gramů. Ráno jsme dostali dvě stě gramů chleba a tři čtvrtě litru polévky, na oběd dvě stě gramů chleba a polévku, a kdo splnil normu, tak ještě kaši z čočky, hrachu apod. Večer byla polévka, a kdo splnil normu, dostal dvě stě gramů chleba, kdo nesplnil, tak sto gramů. Dohromady nám dávali šest set gramů chleba na celý den.

Lágrová polévka, to je „evergreen" vzpomínek vězněných osob. Z jakých surovin se vařila ta vaše?

Převážně to byla polévka ze zelí, tuřínu a mrkve, ale dalo se to jíst. Byli jsme vždycky šťastní, když jsme dostali trošku toho hustého. A ještě šťastnější jsme byli, když jsme mohli chodit na podzim sbírat brambory. Tam byla velká pole, a když Rusové nestačili všechno posbírat, nasadili nás na jejich sběr. Potom navařili plný kotel brambor, do kterého dali všelijaké přimíšeniny – mrkev, cibuli atd. – a každý dostal plný ešus. To byla vždycky sláva.

A co hygienické podmínky?

Když jsme přijeli do Katuaru, byla tam ruská „baňa" – jeden sud se studenou a druhý s horkou vodou. Tam jsme se museli střídavě vykoupat. Mezitím nám vypařovali zavšivené hadry, ale jak byli ožralí, tak někdy celá ta udírna i s oblečením chytla. Ostříhali nás dohola, aby se nerozmnožovaly vši a bylo čistěji.

Umírali tam zajatci? Jak vysoká byla úmrtnost?

V Katuaru byl hřbitov kousek od lágru. Lidé umírali na zápal plic, katar, podvyživení, častá byla voda do kolen, sebevraždy nebyly žádné. Když nás tam bylo dejme tomu pět set, tak zemřelo zhruba deset procent. V zimě nešly mrtvoly zakopat, takže se hodily na hřbitov do sněhu a vlci je roztrhali. V létě se mrtvoly zakopávaly, to bylo hrozné.

Dostávalo se vám vůbec nějaké lékařské péče?

Někdy nás lékařka brala na kontroly. Museli jsme před ní vždycky nastoupit nazí a ona podle tvrdosti svalstva poznala, jak na tom jsme. Existovala taková stupnice – tvrdý zadek byla 1, měkčí 2, následovala 3, OK, DI 1 byl ležák a DI 2 vážil okolo čtyřiceti kil – to už byl člověk úplná kostra. Někteří se ale zase vzpamatovali. Poslali je do sovchozu nebo do kolchozu na lehčí práci a tam se člověk zase vzpamatoval. I já jsem byl na takovém vzkříšení, v kolchozu Ermolino. Tam jsem se dostal ke skupině asi třiceti lidí, která měla na starost prasečín. My jsme prasatům to žrádlo jedli, a vždycky když jsme tam přišli, ta prasata řvala. Bylo to až nápadné, jak jsme přibírali a prasata ubývala. Ermolino bylo vyhlášené jako vzorný zemědělský statek a měli tam jedno-

ho vzorného kance. Jednou přivezli z Moskvy zvláštní svini a dva náčelníci mě volali, abych ho k ní pustil, a on místo aby šel na svini, tak hledal, co by sežral. Po roce 1949 byla ta kultura už jiná. I lékařské kontroly byly jiné a svalstvo už také nabylo.

Zmiňoval jste se, že běžní Rusové k vám necítili nějakou zvláštní nenávist. Jak se k vám ale chovali táboroví dozorci?

Nebili nás. Byli většinou slušní. Všichni tam popíjeli líh a byli převážně ožralí. Alkohol, to bylo první, co měli. Ti Rusové žili úplně skromně a často hůř než my zajatci. Byl tam i jeden důstojník, který v tom Katuaru dříve pracoval jako dělník. Kdysi tam chytil nějakého německého generála a oni ho tam potom zbožňovali, protože se z něho najednou stal důstojník. Byl ale velice slušný. Za zásluhu dostal kus lesa a potom jsme mu tam chodili stavět dům. Trošku jsem znal i rusky, takže jsem nikdy neměl nějaký vážný problém. Vlastně až na jednu nepříjemnou příhodu. Tehdy jsme dělali takový betonový základ pro stroj vyrábějící cihly a špatně jsme ho zasadili, protože jsme tam samozřejmě byli všichni neodborníci. Obvinili nás z toho, že to byla sabotáž. Když jsem se při výslechu proti obvinění bránil, ten důstojník mě několikrát uhodil a na týden mě zavřeli do basy.

V Katuaru byli pouze němečtí zajatci nebo i vojáci jiných národností? Jak jste s nimi popřípadě vycházeli?

Byli tam i Rakušáci, Jugoslávci, Rumuni, Řekové. Ti, co bojovali s Němci. Jugoslávci byli nejhorší, to byli většinou práskači. Dělali nám naschvály, aby dostali od Rusů pochvalu nebo víc jídla. Uměli dobře rusky, a proto Rusům pomáhali a dohlíželi na nás. Brali nás jako druhořadné a neměli nás rádi a my je taky ne. Měli jsme tam taky rumunského kapitána, který dělal vedoucího lágru. To byl gauner všech gaunerů. Honil nás do práce, pořád na nás řval. V té souvislosti se mi vybavuje ještě jeden případ spolužně, kterého Rusové vzali do zajetí, protože jim nějaký zajatec utekl a oni museli mít zase plný počet. Jmenoval se Ernst Düsenberg a byl předtím vězněn v koncentráku v Buchenwaldu, odkud ho také sebrali. Ten se těch Rusů nebál a neustále řval: *Já jsem nevinný, já tu sedím nevinně, takové žrádlo tu máte!* Jednou dokonce napadl kuchaře s tím, že žrádlo v koncentráku bylo lepší než tady. Rusové ho ale potom někam odstavili. Nevěřili mu, že byl v koncentráku.

Docházelo k nějakým pokusům o útěk?

Jednou se pokusili o útěk dva důstojníci. Počítali, že se dostanou na dráhu a pak vlakem někam ujedou. Chytli je ovšem kdesi v lese a přivedli zpátky do tábora. Sice je zbili, ale přežili to.

Jakými dalšími zajateckými tábory jste prošel? V čem se lišily?

Zhruba po dvou letech jsme šli do tábora Dolgoprudnaja. Ten byl asi dvacet kilometrů od Katuaru. Všechny ty lágry, kterými jsem prošel, byly v okolí Moskvy. Tam jich bylo mnoho. Ze začátku nás tam bylo dva miliony vojáků, a když jsem v roce 1950 odcházel, tak nás bylo už jen něco pod padesát tisíc. V Dolgoprudné jsme stavěli meteorologické stanice pro výzkum počasí. Jmenovalo se to Korpus 1, 2, 3. Bylo neuvěřitelné, za jakých podmínek jsme tam stavěli. Zdili jsme i v zimě, když bylo třeba pětadvacet stupňů mrazu. Sotva jste vzal maltu na lžíci, byla zmrzlá. Hodili jsme na to vždycky rychle cihlu a drželo to. Potom jsme měli hrůzu, co bude dál. Byly tam takové obrovské mokré skvrny, ale ty stavby nakonec stály. Pamatuji si ještě, že nedaleko těch stanic byly odpalovací rampy. Dalším táborem bylo Marfino, které leží v blízkosti moskevských sadů. Tam je pevnost Marfino a vedle ní jsme měli postavené jurty – to byl lágr. Odtud nás vozili na stavební práce do okolí Moskvy. Většinou jsme stavěli nějaké domy, byty nebo mosty.

Příměstská osada Marfino je známá i z románu Alexandra Solženicyna *V kruhu prvním*. Ruští vězni zde pracovali v tzv. šarašce, tj. v jednom z vědecko-výzkumných institutů. Dostali jste se tam s nimi do kontaktu?

Také němečtí zajatci měli slavit Svátek práce – závod v běhu v táboře Marfino, 1. květen 1949
Foto: archiv Richarda Michalíka

Byli tam už i ruští trestanci, vlasovci atd. Když se tam dělalo odvšivování a dezinfikovali naše obydlí, tak nás k nim přemístili. S nimi to bylo divoké. Netrvalo to však dlouho, asi po dvou dnech všechny štěnice vykouřili. Pak jsme zase byli zvlášť ve svém rajonu. V Marfinu to jinak bylo už takové volnější. Brali nás tam víc jako lidi, už jsme mohli mít i vlasy. Na prvního máje nám Rusové udělali politické školení, jak se mají vojáci chovat, a pak jsme se mohli trochu sportovně a kulturně vyžít. Uspořádali jsme vlastní sportovní soutěže – přetahování lanem, běh po lágru. Já jsem tehdy skákal do výšky. Z Marfina přišel po nějaké době povel, že budeme převeleni. Přemístili nás přímo do Moskvy na ulici Vorovskaja. To už jsem byl v Rusku čtvrtý rok, a tak jsem si řekl, že už to není možné. Někde jsem se dozvěděl, že je nedaleko československé velvyslanectví. Napsal jsem proto dopis a jedna šikovná úkolářka, Židovka, jmenovala se Valja Chajt, mně ten dopis vynesla. To byl průšvih, protože se na to přišlo. Povídal jsem jim pak: *Vyhodil jsem to na chodník, jak se*

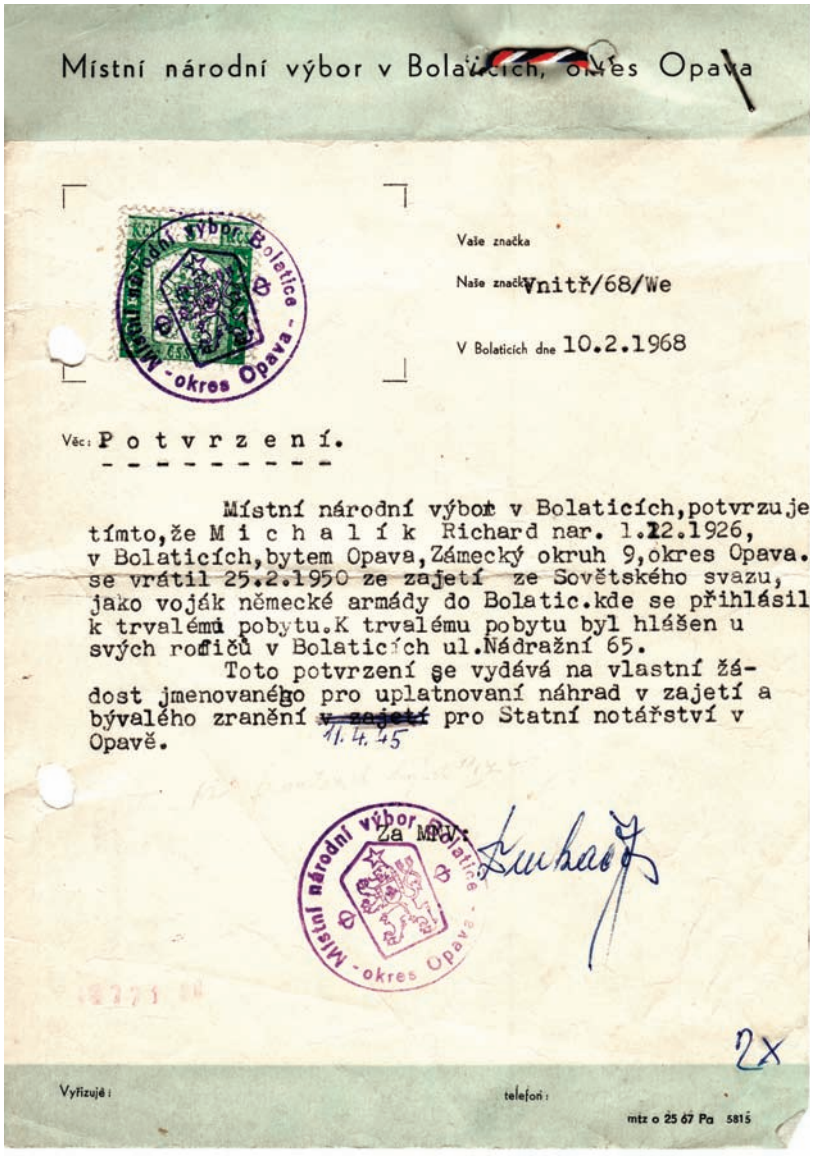

Místní národní výbor v Bolaticích, okres Opava

Vaše značka

Naše značka Vnitř/68/We

V Bolaticích dne 10.2.1968

Věc: P o t v r z e n í.

Místní národní výbor v Bolaticích, potvrzuje tímto, že M i c h a l í k Richard nar. 1.12.1926, v Bolaticích, bytem Opava, Zámecký okruh 9, okres Opava. se vrátil 25.2.1950 ze zajetí ze Sovětského svazu, jako voják německé armády do Bolatic. kde se přihlásil k trvalému pobytu. K trvalému pobytu byl hlášen u svých rodičů v Bolaticích ul. Nádražní 65.

Toto potvrzení se vydává na vlastní žádost jmenovaného pro uplatnování náhrad v zajetí a bývalého zranění ~~v zajetí~~ pro Statní notářství v Opavě.

11. 4. 45

Místní národní výbor v Bolaticích okres Opava

Za MNV:

Vyřizuje:

telefon:

mtz o 25 67 Pa 5815

Potvrzení o návratu ze sovětského zajetí vystavené MNV v Bolaticích *Zdroj: archiv Richarda Michalíka*

ten Rus zrovna nedíval, a jeden ruský důstojník mě hned obvinil, že jsem špion a že půjdu na Sibiř. Rozbrečel jsem se, ale tu holku jsem neprozradil. Pak někdo vyvolal na protest proti našemu věznění hladovku, a když to začalo být divoké, tak nás po výsleších rozdělili. Mě přidělili do lesního komanda poblíž Moskvy. Ani už přesně nevím, kde to bylo, ale bylo tam hodně esesáků s tím tetováním. To byla nejhorší práce, kterou jsem kdy zažil. Sváželi jsme dřevo, které jsme nařezali, a trámy jsme ručně nakládali na vagony. Pracovali jsme i dvanáct hodin denně. Tenhle lesní tábor byla moje poslední štace. Odsud jsme dostali příkaz k transportu do Německa.

Vzpomenete si na den svého propuštění? Jaký byl návrat domů po tolika letech?

To už snad není ani pravda. Už jsem nevěřil, že budu někdy propuštěný. Asi po půl roce v tom lesním komandu přišel najednou rozkaz, že máme všichni nastoupit na lágr. Říkal jsem si, že tam nepůjdu, ležím dál na pryčně, a najednou mi právě jeden z těch esesáků přišel říct, že mám být propuštěný a co tu ležím. Šel jsem na lágr a opravdu tam bylo napsáno, že má Michalík nastoupit do transportu. Z toho lágru náš šlo asi tři sta. Jak jsme potom šli na nádraží a nastupovali do vagonů, tak se mi to nechtělo ani věřit. Z toho Ruska nás propouštěli dobrých tisíc. Myslím, že to bylo 5. února 1950. Vlakem jsme přes Polsko přijeli na německou hranici a ve Frankfurtu nad Odrou nás vyložili. Hned jsme dostali nějaké balíky s jídlem. Jedna holka mi dokonce napsala i svoji adresu, ale já jsem byl v tu chvíli rád, že jsem živý. Potom jsem měl ještě problém s přechodem hranic. Ostatní dostávali propouštěcí lístek do Německa a já jsem se musel dostat přes hranici. Poslal jsem proto domů dopis a čekal na repatriační list. Asi za čtrnáct dnů došel a 25. února jsem přijel do Bolatic. Máma tomu nemohla ani uvěřit, nebyl jsem doma sedm let. Byla veliká oslava, přišla i kapela. Byl jsem úplně poslední voják, který se do Bolatic vrátil. Byl jsem šťastný, že jsem doma.

A jak se dál vyvíjel váš život?

Netrvalo dlouho a v roce 1951 mě povolali na vojnu do Malacek k pěšímu pluku a potom jsem byl doporučen na Školu pro důstojníky v záloze (ŠDZ) do Seredi. Tehdy pro mě nebyl žádný problém rozebrat kulomet se zavázanýma očima. Z německé armády jsme byli tak vycvičení. Netrvalo to ovšem dlouho a byl jsem po započtení vojenské služby v německé armádě propuštěn. Narukoval jsem 1. listopadu 1951 a koncem března 1952 jsem byl propuštěn. Potom jsem absolvoval tříměsíční technické školení na Ondřejníku u Frýdlantu nad Ostravicí, po němž jsme mohli dělat mistry nebo techniky. Následně jsem se oženil a udělal jsem si ještě večerní průmyslovku. Celý život až do roku 1986 jsem dělal mistra na stavbě.

Do Československa jste se vrátil po sedmi letech. Nepozapomněl jste po tak dlouhé době češtinu?

HLUČÍNSKÁ OTÁZKA

Hlučínsko (něm. Hultschiner Ländchen, pol. Kraik Hulczynski) je kraj ležící mezi řekou Opavou a dnešní státní hranicí s Polskem na úseku mezi Opavou a Ostravou. Již v období vrcholného středověku se Hlučínsko stalo součástí české kulturní oblasti – náleželo do opavského vévodství, které se postupně vydělovalo z moravského markrabství a stávalo se integrální součástí Slezska. V rámci zemí Koruny české pak zůstalo až do poloviny 18. století. Po nástupu Marie Terezie na vídeňský císařský stolec však došlo k rakousko-pruskému válečnému konfliktu, jehož první epizoda skončila pro Habsburky neúspěchem. Podle Vratislavského míru z roku 1742 připadla větší část Slezska právě Prusku. Území Hlučínska se tak stalo na téměř dvě staletí součástí pruského státu (nejdříve jako součást správní oblasti hlubčické, později okresu ratibořského). Jelikož se z Hlučínska rázem stala periferie pruského státu, odcházelo mnoho místních obyvatel za prací do větších pruských měst. Navíc pruská vláda dlouho neváhala a v oblastech osídlených obyvatelstvem českého a polského jazyka nastolila tvrdý germanizační kurz. I když si obyvatelstvo Hlučínska uchovalo svůj původní hovorový jazyk, tzv. moravštinu (silně však promíšenou germanismy), politicky se většinou přimklo k pruské státní ideologii.

Po porážce centrálních mocností v 1. světové válce, rozpadu Německého císařství a habsburské monarchie se ve středoevropském prostoru začínaly rýsovat hranice nových státních útvarů. Při jednáních na pařížské mírové konferenci vzneslo na území Pruského Slezska požadavek kromě Polska i Československo, které se dožadovalo Hlubčicka a Ratibořska. I přes intenzivní německou agitaci, jejímž cílem bylo uskutečnění plebiscitu na Hlučínsku (v soukromém hlasování se mělo přes 93,7 procenta obyvatel Hlučínska vyslovit pro připojení k Německu), vyhověly dohodové mocnosti československé straně a Německo se muselo vzdát Hlučínska ve prospěch Československa. Mladé republice tak bylo přiznáno nevelké území o rozloze 316 km² s přibližně 50 tisíci obyvateli. Konečné rozhodnutí se však nesetkalo se sympatiemi většiny tamního obyvatelstva. Moravci, jak se místní obyvatelé sami nazývali, totiž změnili za 180 let pruské svrchovanosti nejen svou politickou orientaci, ale také vztah ke své mateřské zemi a svou mentalitu. K vlastnímu připojení Hlučínska k ČSR došlo 4. února 1920. Několik obcí s „moravskou" většinou na Ratibořsku ovšem zůstalo za hranicemi. Delimitační práce pak byly ukončeny definitivně v roce 1923 připojením obcí Hať a Píšť k Československé republice.

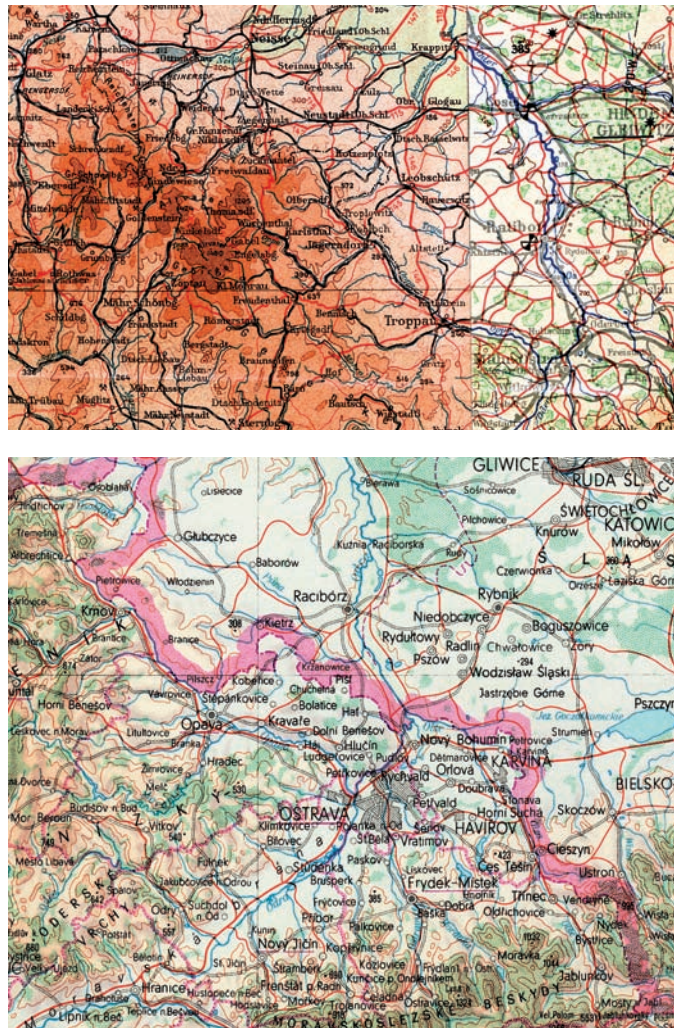

Mapa Hlučínska z roku 1940 (nahoře) a po 2. světové válce

Zdroj: Knihovna Jána Lángoše

Oblast Hlučínska byla po celé meziválečné období považována za silně problematické území. Během 20. i 30. let zde došlo k řadě protičeskoslovenských incidentů a situace se většinou vyhrocovala či uklidňovala v souladu s vývojem mezinárodní situace. Rovněž úsilí československých mocenských orgánů nebylo v tomto směru příliš úspěšné, jelikož zde nebyly vytvořeny ekonomické a sociální předpoklady pro sblížení a splynutí s ostatním českým obyvatelstvem. Hlučíňané byli při shánění práce v Československu často diskriminováni, a proto se mnozí z nich raději rozhodli pracovat v Německu. I když se podle posledního předválečného sčítání z roku 1930 hlásilo 95 procent Hlučíňanů k národnosti české, zůstávali zdejší obyvatelé i nadále národnostně nevyhraněnou skupinou. Ani v období před nacistickou okupací nezaujímala většina z nich vyhraněně politické stanovisko – jejich proněmecké zaměření vyplývalo zejména z politických, ekonomických a sociálních podmínek, které zde panovaly po celé meziválečné období.

Po podepsání mnichovské dohody bylo Hlučínsko jedinou oblastí odtrženou od Československa, která byla přičleněna přímo k Říši. V rámci tzv. pátého pásma bylo 8. října 1939 obsazeno německým vojskem a výkonu správy se ujal ratibořský landrát. Hlučínsko se tak na dalších více než šest let stalo součástí okresu Ratiboř v opolském vládním obvodu říšské provincie Slezsko, od roku 1941 provincie Horní Slezsko. Jelikož hlučínské území považovali Němci za historicky německé, obdržel každý občan narozený zde před rokem 1910 a k 10. 10. 1938 zde bydlící automaticky říšské občanství. Na většinu místních obyvatel se tak začala vztahovat všechna práva a povinnosti říšského občana. Tato „pocta" však měla i své stinné stránky. Snad nejtíživějším důsledkem se pro místní muže stala povinnost vojenské služby ve Wehrmachtu. Během válečného konfliktu bojovali a umírali na všech frontách a u všech druhů zbraní. Jen pro Hlučínsko se uvádí 12 tisíc narukovaných, z nichž se asi 3 tisíce z války nevrátily a 5 tisíc bylo zraněno či zmrzačeno.

Po skončení 2. světové války bylo Hlučínsko připojeno zpět k Československé republice. Přeživší hlučínští vojáci sice nebyli označeni za zrádce, ale postoj československých úřadů k nim byl i nadále značně rezervovaný. Většinu z nich následně čekala základní vojenská služba u československé armády a poté zařazení na těžkou manuální práci, většinou v ostravských dolech. Nálepky vojáků Wehrmachtu se tak nezbavili po celý život.

Zpočátku jsem občas chybu udělal. Na večerní průmyslovce jsem měl problémy např. se skloňováním, větným rozborem atd. To jsem se potom musel učit dodatečně a měl jsem vždycky z češtiny trojku nebo čtyřku. Z ruštiny jsem měl lepší známku než z češtiny. Vychodil jsem totiž jenom šest tříd české školy. Ty německé školy byly už podstatně slabší – neměly takovou úroveň jako ty naše. To, co jsme v české škole probírali v páté třídě, jsme dělali v německé v sedmičce. Nakonec jsem se do toho dostal a udělal to.

Neměl jste někdy problém s tím, že jste sloužil v německé armádě? Připomínal vám někdo vaši minulost?

Jen jednou. Když jsem žil v Třinci, chtěl jsem vstoupit do KSČ. Já jsem dělník a tenkrát to byla taková móda. A tehdy mi jeden řekl, že jsem byl „hitlerčík". To byl jediný případ, který mě tak trochu uzemnil. Jinak jsem neměl žádné problémy, protože jsem žil tady a ve zdejším okolí měli všichni podobné osudy. Ani s kádrovým posudkem jsem neměl problém. Všichni se ke mně chovali slušně.

Stýkal jste se někdy s dalšími lidmi, kteří sloužili ve Wehrmachtu?

Ne. Potom, co jsem se oženil, jsem žil v Třinci, a pak jsme se přestěhovali do Opavy. Tady jsem nikoho neznal. Z Ruska jsem navíc přijel sám a z mého školního ročníku nás bylo myslím dvacet na frontě a z toho jich deset padlo. Celkem padlo přes dvě stě lidí z Bolatic. Byl jsem jistou dobu ve Svazu zajatců v Německu. Musel jsem však platit příspěvek a bylo složité sehnat ty jejich poukázky, tak jsem to asi po patnácti letech zrušil.

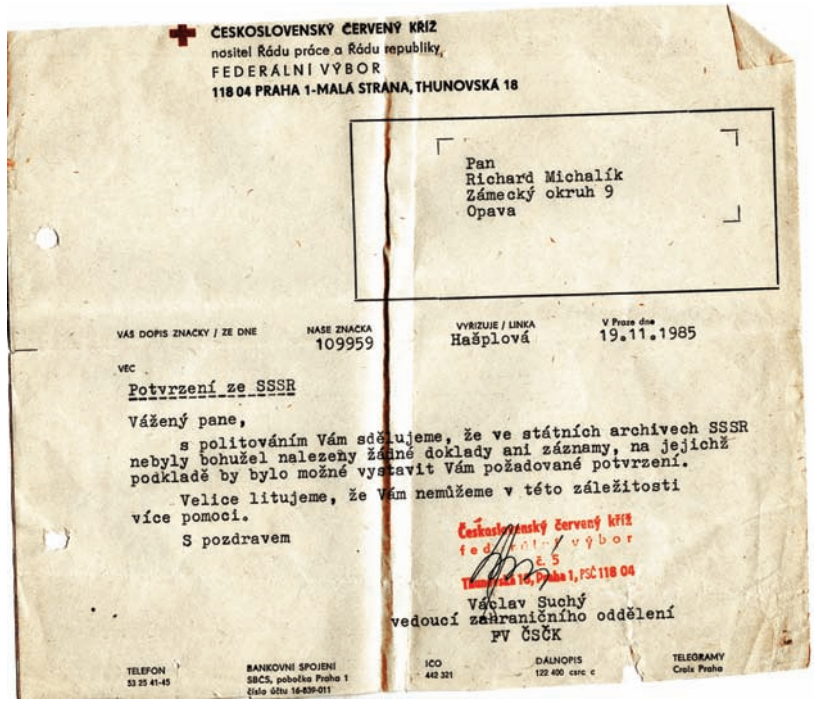

ČESKOSLOVENSKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ
nositel Řádu práce a Řádu republiky
FEDERÁLNÍ VÝBOR
118 04 PRAHA 1-MALÁ STRANA, THUNOVSKÁ 18

Pan
Richard Michalík
Zámecký okruh 9
Opava

VÁŠ DOPIS ZNAČKY / ZE DNE — NAŠE ZNAČKA 109959 — VYŘIZUJE / LINKA Hašplová — V Praze dne 19.11.1985

VĚC
Potvrzení ze SSSR

Vážený pane,

s politováním Vám sdělujeme, že ve státních archivech SSSR nebyly bohužel nalezeny žádné doklady ani záznamy, na jejichž podkladě by bylo možné vystavit Vám požadované potvrzení.

Velice litujeme, že Vám nemůžeme v této záležitosti více pomoci.

S pozdravem

Československý červený kříž
federální výbor
Thunovská 18, Praha 1, PSČ 118 04

Václav Suchý
vedoucí zahraničního oddělení
FV ČSČK

TELEFON 53 25 41-45 — BANKOVNÍ SPOJENÍ SBČS, pobočka Praha 1 číslo účtu 16-839-011 — IČO 442 321 — DÁLNOPIS 122 400 csrc c — TELEGRAMY Croix Praha

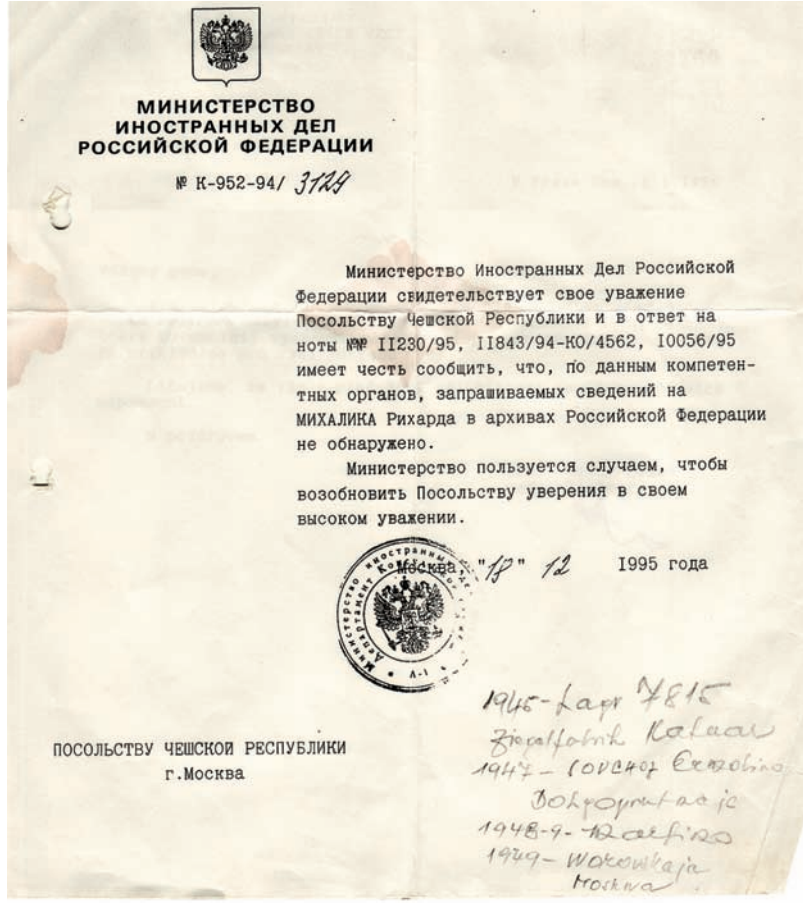

МИНИСТЕРСТВО
ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

№ К-952-94/ 3129

Министерство Иностранных Дел Российской Федерации свидетельствует свое уважение Посольству Чешской Республики и в ответ на ноты №№ II230/95, II843/94-КО/4562, I0056/95 имеет честь сообщить, что, по данным компетентных органов, запрашиваемых сведений на МИХАЛИКА Рихарда в архивах Российской Федерации не обнаружено.

Министерство пользуется случаем, чтобы возобновить Посольству уверения в своем высоком уважении.

Москва "13" 12 1995 года

ПОСОЛЬСТВУ ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
г.Москва

1945-Lapr 7815
Zigalfabrik Kalau
1947 – rovchoz Krasnoje
Bolgomutnaja
1948-9-12 Lefirovo
1949 – Wokowskaja
Moskwa

Získat oficiální potvrzení o sovětském zajetí je pro válečné zajatce takřka nemožné. Nahoře: Záporná odpověď Československého červeného kříže na žádost Richarda Michalíka. Dole: Záporně se vyjádřilo i Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace.
Zdroj: archiv Richarda Michalíka